

Mange forhold i familien spiller ind på, hvordan børn af forældre med rusmiddelproblemer klarer sig i livet

Et ph.d-projekt har afdækket, at forældres rusmiddelproblemer har betydning for deres børns afgangseksamen i folkeskolen samt for starten af børnenes voksenliv, bl.a. ift. om børnene er uden for uddannelses- og arbejdssystemet, får fysiske og psykiske problemer eller ender i kriminalitet.

TEKST OG FOTO: KIRSTEN SØNDERGAARD FREDERIKSEN

Kirsten Søndergaard Frederiksen er sociolog og adjunkt ved Center for Rusmiddelforskning

I februar 2022 løb en storm hen over Danmark, og i skovene havde den efterladt tydelige spor med træer, der var væltet omkuld med en lethed, som var de hevet op som tynde strå og nu lå hen over skovvejene. Nogle af træerne stod selvfølgelig stadig. Andre var revet op ved rødder, men ikke faldet, fordi de støttede sig op ad nogle af de andre træer ... truende med at vælte til siden, hvert øjeblik det skulle være. På billedet ses det, hvordan den voksne og barnet prøver at komme igennem de forskellige forhindringer. Måske går det godt uden de store skrammer, måske ridser barnet sit ben på én af stammerne; men strabadserne kan også give store skader, og faren lurer i skoven med de væltede træer.

På samme måde er livet fuld af forhindringer, som vi både som forældre og børn møder på vores vej. Nogle af forhindringerne giver store sår og senere hen ar, mens andre forceres relativt uproblematisk. Og den samme forhindring kan give forskellige udfordringer, så nogen passerer med lethed, mens andre har helt andre og større problemer med at komme over.

Hvis forældre har et problematisk forbrug af alkohol eller stoffer, kan det have omfattende betydning for børnene. Børn i familier med rusmiddelproblemer er oftere end andre børn udsat for

negative oplevelser såsom manglende opmærksomhed og omsorg, være udsat for eller vidne til voldelige forhold og overgreb (1, 2). Der er ligeledes oftere børn, som oplever problemer i skolegangen, forskellige adfærdsmæssige og psykiske problemer samt problemer med deres eget forbrug af rusmidler (3-5). I mit nyligt afsluttede ph.d.-projekt fra Center for Rusmiddelforskning har jeg undersøgt mange af disse konsekvenser for børn af forældre med rusmiddelproblemer, bl.a. med fokus på børnenes skolegang og den deraf videre færden ud i livet. En god skolegang og den videre inklusion i uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet er en vigtig faktor både for den enkelte person, men også på overordnet samfundsniveau. At få flest muligt til at afslutte folkeskolen og inkluderes i det videre uddannelsessystem er internationalt en stærk uddannelses- og arbejdsmarkedspolitisk satsning, således at risikoen for arbejdsløshed og fattigdom nedbringes.

Mængden og typen af problemer i familien har betydning for børnenes afgangseksamen

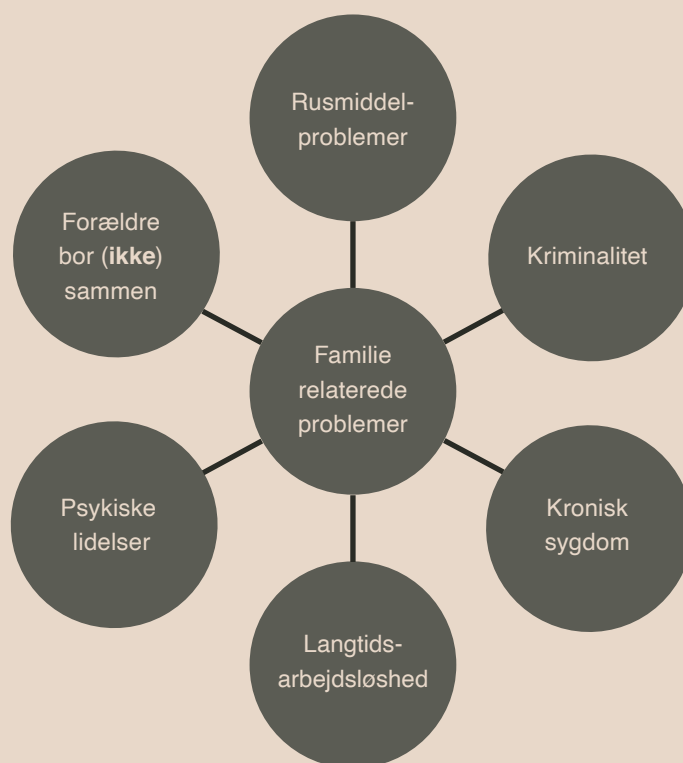
Som en del af mit ph.d.-projekt analyserede jeg forholdet mellem skoletiden og forældres rusmiddelproblemer i sammenhæng med en række andre familierelaterede problemer. Jeg identificerede fire forskellige familietyper i forhold til mængden og typen af forskellige familie-relaterede problemer, heriblandt forældres rusmiddelproblemer (se figur 1). Grundlaget for de fire familietyper var et repræsentativt udsnit af danske unge generelt. Det er således familietyper, vi kan genfinde i den generelle befolkning både med og uden rusmiddelproblemer.

Målet i min undersøgelse var at inkludere et spektrum af forskellige problemer, således at det gav et mere helhedsorienteret blik på familierne, og hvor problemerne blev set i en sammenhæng med afsæt i en hypotese om, at helheden, dvs. mængden og typen af problemer i en familie, vil have en betydning for barnets trivsel og skolegang.

De fire familietyper var:

- Type 1: Familier med lavt niveau af problemer;
- Type 2: Familier med forældre med rusmiddelproblemer;
- Type 3: Familier med langtidsarbejdsløshed; samt
- Type 4: Familier med højt niveau af problemer.

Det var primært i familietype 2 og 4, at der var en stor andel af forældre med rusmiddelproblemer; mens der var en mindre andel i familietype 1 og 3.

Figur 1

Den efterfølgende analyse viste store forskelle i karaktergennemsnittet ved folkeskolens afgangseksamen, med det højeste karaktergennemsnit blandt både drenge og piger fra type 1 (familier med lavt niveau af problemer), hvor piger havde 7,40 i karaktergennemsnit, og drenge 6,83. Det næsthøjeste gennemsnit var blandt unge fra type 3 (familier med langtidsarbejdsløshed), hvor piger havde 6,63 i gennemsnit, og drenge havde 6,16. Derefter kom et karaktergennemsnit blandt unge fra type 2 (familier med forældres rusmiddelproblemer), hvor piger havde 6,48 i gennemsnit, og drenge 5,93. Det laveste gennemsnit var blandt unge fra type 4 (familier med højt niveau af familie-relaterede problemer), hvor piger havde 5,79 i gennemsnit, og drenge 5,58.

Dernæst blev de unges videre uddannelse analyseret i forhold til, om de kom videre i ungdomsuddannelse de efterfølgende 2 år efter folkeskolen. I familietype 2, 3 og 4 var piger i markant øget sandsynlighed for ikke at komme videre i ungdomsuddannelse sammenlignet med piger fra familietype 1. Størst sandsynlighed var der blandt piger fra type 2 (familier med forældres rusmiddelproblemer), hvor der var 2,16 gange større sandsynlighed for ikke at

være i ungdomsuddannelse sammenlignet med familietype 1 (familier med lavt niveau af problemer), og for unge fra type 4 (familier med højt niveau af problemer) var der knap 4 gange større sandsynlighed end ved familietype 1. Blandt drengene var det kun disse to familietyper (2 og 4), hvor der var en øget sandsynlighed for ikke at komme videre i ungdomsuddannelse (drenge fra familietype 2 havde 1,5 gange større sandsynlighed, og drenge fra familietype 4 havde 1,8 gange større sandsynlighed). **Der kan således se ud til at være en kønsforskel, hvor der for drengenes vedkommende er en øget risiko for ikke at komme videre i uddannelse, hvis de kommer fra de to familietyper med udbredte rusmiddelproblemer blandt forældrene, mens der for pigernes vedkommende var en øget risiko for alle tre familietyper med flere problemer.**

Det har betydning, om forældrene bor sammen eller ej

Et andet analytisk fokus i mit projekt var ikke på typen af problemer i familien, men i højere grad på betydningen af selve familiestrukturen for de problemer, børnene kunne opleve i starten af deres voksenliv. Dette fokus med afsæt i familiernes samliv og bo-forhold i barndommen (børnernes 0.-15. år). Fokus var på, om børnene boede

sammen med begge forældre hele barndommen eller ej, om der var tale om forældre med rusmiddelproblemer, og i givet fald hvor mange år børnene havde boet sammen med forælderen med rusmiddelproblemer. Baggrunden for at se nærmere på forholdet mellem familiens samliv og eventuelle problemer i starten af børnenes voksenliv var en formodning om, at jo mere og jo tættere børnene havde været på rusmiddelproblemerne, jo mere ville de være påvirket af det og eventuelt selv få flere problemer på sigt.

Familiestrukturen inklusive forældres rusmiddelproblemer blev analyseret i forhold til de problemer, som børnene kunne opleve i deres ungdomsår fra 15 til 20 år, såsom fysiske, psykiske og kriminalitetsrelaterede problemer. De blev indsnævret til følgende fire områder: 1) at være udenfor uddannelses- og arbejdssystemet i det år, de unge blev 20 år; 2) fysiske problemer, som krævede kontakt til hospital; 3) psykiske problemer, som krævede kontakt til psykiatrien; og 4) domme for kriminalitet.

Følgende fem familiestrukturer blev analyseret:

- 1) forældrene bor sammen, og ingen af dem har rusmiddelproblemer
- 2) forældrene bor sammen, og en eller begge har haft rusmiddelproblemer
- 3) unge, som i en periode kun har boet med én af forældrene, og hvor der ikke er rusmiddelproblemer
- 4) unge, som i en periode kun har boet med én af forældrene, og hvor den ene forælder havde rusmiddelproblemer, men barnet kun har boet kort tid (0-4 år) sammen med den respektive forælder
- 5) unge, som i en periode kun har boet med én af forældrene, og hvor den ene forælder havde rusmiddelproblemer, og barnet har boet lang tid (5-15 år) sammen med den respektive forælder.

Resultaterne viste helt overordnet, at unge med familiestrukturerne 2-5 havde større sandsynlighed for problemer i ungdomsårene/starten af voksenlivet i sammenligning med unge fra familiestruktur 1 (forældre bor sammen – ingen rusmiddelproblemer). Unge fra familiestruktur 1 havde således den laveste sandsynlighed for problemer i starten af voksenlivet.

Hvis vi ser lidt nærmere på de enkelte øvrige familiestrukturer, viste det sig, at for unge, som boede med begge forældre, og hvor der var rus-

middelproblemer i familien (familiestruktur 2), var der 1,5-1,9 gange større sandsynlighed for problemer indenfor de fire nævnte områder. Dette var dog nogenlunde samme niveau for unge, hvor forældrene ikke havde boet sammen hele barndommen, og hvor der IKKE var rusmiddelproblemer til stede (familiestruktur 3).

Markant højere sandsynlighed for at få problemer i starten af voksenlivet blev fundet i de sidste to familiestrukturer (4 og 5), hvor der var rusmiddelproblemer i familien, men hvor forældrene ikke havde boet sammen. Disse unge havde mellem 2 og 4,5 gange større sandsynlighed for problemer i forhold til deres uddannelses- og arbejdsliv, psykiske problemer og kriminalitetsproblemer. Hospitalskontakter lå lavere – omkring 1,5-1,9 større sandsynlighed. **Mest udsatte var de unge fra familiestruktur 4 (hvor de havde boet 0-4 år med forælderen med rusmiddelproblemer), hvilket var et overraskende fund i forhold til vores formodninger om, at antallet af år, barnet var bosiddende med en forælder med rusmiddelproblemer, ville øge sandsynligheden for senere problemer i livet.** At det er unge, som kun har levet kort tid sammen med forælderen med rusmiddelproblemer, der er mest udsatte i forhold til senere problemer, kan muligvis skyldes forhold, som ikke er inddraget i analysen. Eksempelvis, at der har været tale om en tidlig skilsmisse på grund af et højt konfliktniveau i familien og et kaotisk samliv, og at det i højere grad er de dysfunktionelle forhold i familien, som har en betydning i forhold til de unges problemer. Det kan derfor give mening at inddrage flere forhold, som kan indikere familierelaterede problemer i denne analyse, på samme måde som det viste sig at være afgørende i den første analyse af karaktergennemsnittet ved afgangseksamen.

En mere detaljeret analyse undersøgte typen af hospitalskontakter, psykiatriske diagnoser og typen af domme. Og især unge fra familiestruktur 4 (som havde boet 0-4 år med en forælder med et rusmiddelproblem) havde hospitalskontakter i forbindelse med vold og selvmordsforsøg, psykiatriske diagnoser indenfor det såkaldte F9-området – dvs. adfærds- og følelsesmæssige forstyrrelser opstået i barndom eller opvækst – samt berigelses- og narkotika-relaterede forbrydelser.

Læs mere om sandsynlighedsberegningerne, se reference (6).

Andet end antallet af år, barnet har boet med forælderen med rusmiddelproblemer, spiller en rolle

Mit ph.d.-projekt viser, at unges skolepræstation og tilknytning til uddannelsessystemet er påvirket af familierelaterede problemer, og at kombinationen af problemer både for piger og drenge kan give en øget risiko for et signifikant lavt karaktergennemsnit samt manglende videre færd i uddannelsessystemet de to følgende år efter folkeskolen. For en pige, som kommer fra en familie med en lav grad af problemer, er gennemsnitskarakteren 7,4, men hvis hun kommer fra en familie med høj grad af problemer, falder den til 5,8!

Familiestrukturer såsom om forældrene bor sammen eller ej, og om forældres rusmiddelproblemer er til stede eller ej, har en betydning for forskellige problemer i 15-20-årsalderen, såsom at være uden for uddannelses- og arbejdssystemet, hospitalskontakter, psykiske problemer og kriminalitet. Familier, hvor forældrene bor sammen, viser sig at være en beskyttelsesfaktor for børnenes fremtid, mens forældres rusmiddelproblemer giver en øget risiko; og især for børn og unge, hvor forældrene ikke bor sammen. Særligt udsatte er unge fra familier, hvor forælderen med rusmiddelproblemer kun bor med barnet i kort tid (0-4 år), da disse unge har den højeste sandsynlighed for de forskellige problemer i deres voksenliv. Det var et overraskende fund set i forhold til de indledende formodninger om, at antal år bosiddende med en forælder med rusmiddelproblemer vil øge sandsynligheden for senere problemer. **Denne nye viden kan benyttes fagligt og samfundsvidenskabeligt til at nuancere, hvilke faktorer der er medvirkende for børns skolegang, uddannelsesfremtid og problemer i starten af voksenlivet.** Og denne nye viden skal benyttes med en bevidsthed om, at de samme forhold i familierne kan give forskellige sår og ar for de unge, således at nogle klarer sig igennem strabadserne uden de store problemer, mens andre har helt andre udfordringer og problemer. På samme måde som vejen igennem skoven med de væltede træer.

Referencer:

- (1) Haugland S. H., Elgán T. H. Prevalence of Parental Alcohol Problems among a General Population Sample of 28,047 Norwegian Adults: Evidence for a Socioeconomic Gradient, *International journal of environmental research and public health* 2021: 18: 5412.
- (2) Orford J., Velleman R., Copello A., Templeton L., Ibang A. The experiences of affected family members: A summary of two decades of qualitative research, *Drugs: Education, Prevention and Policy* 2010: 17: 44-62.
- (3) Taplin C., Saddichha S., Li K., Krausz M. R. Family history of alcohol and drug abuse, childhood trauma, and age of first drug injection, *Substance Use and Misuse* 2014: 49: 1311-1316.
- (4) Brummer J., Hesse M., Frederiksen K. S., Karriker-Jaffe K. J., Bloomfield K. How Do Register-Based Studies Contribute to Our Understanding of Alcohol's Harms to Family Members? A Scoping Review of Relevant Literature, *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 2021: 82: 445-456.
- (5) Kuppens S., Moore S. C., Gross V., Lowthian E., Siddaway A. P. The Enduring Effects of Parental Alcohol, Tobacco, and Drug Use on Child Well-being: A Multilevel Meta-Analysis, *Dev Psychopathol* 2020: 32: 765-778.
- (6) Frederiksen K. S. Short and long-term outcomes for children from families with problematic substance use Centre for Alcohol and Drug Research, Department of Psychology and Behavioral Sciences, Aarhus: Aarhus University; 2022.

Ph.d.-afhandlingens hovedkonklusioner:

1. Estimat. Ved at anvende flere datakilder er det muligt at få et mere dækkende estimat: 15,2 % af de 15-25-årige har forældre med et nuværende eller tidligere rusmiddelproblem
2. Skole. Afgangseksamen og videre uddannelse i høj grad afhænger af mængden af familierelaterede problemer, men ligeledes typen af problemer samt barnets køn.
3. Familiestrukturer. Unge fra ikke-intakte familier + forældres rusmiddelproblemer + kort periode bosiddende med den respektive forælder – markant flest problemer i starten af voksenlivet

Du kan finde ph.d.-afhandlingen på Center for Rusmiddelforskning's hjemmeside:

https://psy.au.dk/fileadmin/site_files/filer_rusmiddelforskning/dokumenter/ph.d.-afhandlinger/Short_and_longter_outcomes_for_children_from_families_with_problematic_substance_use_Kirsten_Soendergaard_Frederiksen_2022.pdf

Læs mere:

'Vi ved ikke nok om konsekvenserne for børn af forældre med rusmiddelproblemer' af Kirsten S. Frederiksen i STOF nr. 39. Sommer 2021.